

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**

ТОПОЛЬНИЦЬКИЙ ВІТАЛІЙ ВОЛОДИМИРОВИЧ

УДК: 342.9

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ПРЕДСТАВНИЦТВА
МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В СУДОВИХ ІНСТАНЦІЯХ**

12.00.07 «Адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право»

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Київ – 2017

Дисертація є рукописом

Роботу виконано в Військовому інституті Київського національного університету імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України

Науковий керівник кандидат юридичних наук, доцент
Пашинський Володимир Йосипович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
докторант кафедри адміністративного права

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Баклан Олег Володимирович,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
професор кафедри публічного
та приватного права

кандидат юридичних наук, доцент
Гулак Олена Василівна,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України,
доцент кафедри адміністративного
та фінансового права

Захист відбудеться «29» січня 2018 року о 13⁰⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.004.16 у Національному університеті біоресурсів і природокористування України за адресою: 03041, м. Київ, вул. Героїв Оборони, 15, навчальний корпус № 3, кімната 301

З дисертацією можна ознайомитися у науковій бібліотеці Національного університету біоресурсів і природокористування України за адресою: м. Київ, вул. Героїв Оборони, 13, навчальний корпус № 4, кімната 41а

Автореферат розіслано «28» грудня 2017 року

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Гафурова

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Однією із важливих складових могутності Збройних Сил України, їх ефективного функціонування, забезпечення належної співпраці з іншими військовими та цивільними формуваннями, установами та організаціями, а також окремими громадянами, дотримання та належного виконання законодавства є організація у їх структурах належної правової роботи, складовою частиною якої є здійснення Міністерством оборони України представництва інтересів відомства у судових інстанціях. Відповідно до ч. 1 ст. 3 Закону України «Про Збройні Сили України» Міністерство оборони України є центральним органом виконавчої влади і військового управління, у підпорядкуванні якого перебувають Збройні Сили України. На Міністерство оборони України покладено низку функцій, пов'язаних з організацією претензійної та правової роботи, здійснення представництва інтересів в судах та виконання рішень судів, пов'язаних з функціонуванням Збройних Сил України. Саме в цьому контексті судове представництво вказаного військового формування у роботі розглянуто як складова судового представництва Міністерства оборони України. Кількість судових справ за участю Міністерства оборони України постійно зростає: у провадженні судових органів протягом 2016 року знаходилося 3259 позовів стороною або третьою особою, в яких виступає Міністерство оборони України на суму 3,87 млрд грн (у 2015 році – 2120 на загальну суму 4,2 млрд грн; у 2014 році – 2163 на загальну суму 3,7 млрд грн). На виконання судових рішень до сфери управління Міністерства оборони України фактично повернуто: земель оборони – 3 577,97 га, військового нерухомого майна – 55064,31 кв. м, грошових коштів – 46,6 млн грн, що свідчить про важливість ефективно організації представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях.

Особливістю досліджуваного питання у даному випадку є те, що для організації судового представництва є єдиним способом відстоювання своїх та державних інтересів у суді, адже юридична особа за своєю правовою природою не може брати участь у судових засіданнях та вчиняти інші процесуальні дії, у інший спосіб, аніж через уповноваженого представника (надалі у роботі терміни «судове представництво» і «представництво у судових інстанціях» вживаються як синонімічні).

У зв'язку з набранням чинності Законе України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII, відповідно до якого представництво органів державної влади в судах виключно прокурорами або адвокатами здійснюється з 1 січня 2020 року, перед Міністерством оборони України постає теоретична, правова та практична проблема щодо удосконалення механізму адміністративно-правового забезпечення інституту судового представництва. Прийняття Верховною Радою України 3 жовтня 2017 року Закону України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» обумовлює терміновість кардинального реформування

системи судового представництва всіх державних інституцій, у тому числі й Міністерства оборони України.

Окремі адміністративно-правові аспекти проблематики судового представництва Міністерства оборони України висвітлено В. Б. Авер'яновим, М. В. Джафаровою, А. Т. Комзюком. Деякі автори досліджували питання реформування та удосконалення представництва органів державної влади в судових інстанціях загалом: В. Д. Атаманчук, О. М. Бандурка, В. М. Бевзенко, Ю. П. Битяк, Р. С. Мельник та ін. Питанню дослідження та удосконалення діяльності Збройних Сил України присвячено праці О. С. Бодрука, В. В. Бринцева, А. П. Герасимова, І. М. Коропатніка, О. І. Кузьмука, Л. О. Мойсея, В. Й. Пашинського, В. П. Шкідченка, І. М. Шопіної, В. В. Шульгіна, а вивченням теоретичних питань механізму адміністративно-правового регулювання займалися С. С. Алексєєв, Ю. М. Антонян, О. В. Баклан, Н. О. Бедрок, М. Ю. Бездольний, В. Т. Білоус, М. В. Буроменський, А. В. Гайдук, М. М. Грищенко, О. В. Гулак, І. А. Дьомін, Д. Г. Заброта, А. П. Коренєв, Ю. П. Мірошник, С. В. Невмержицький, О. В. Сердюк, О. В. Терещук, В. В. Фесенко, Ф. П. Шульженко. Проте, на жаль, на сьогодні наведена вище проблема ще не знайшла свого належного висвітлення у наукових працях як в галузі адміністративного, так і інших галузей права України. Відсутні будь-які комплексні наукові дослідження питання удосконалення адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях. Наведене й зумовлює актуальність дисертаційного дослідження.

Отже, нагальність дослідження адміністративно-правових аспектів представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, пошук шляхів та напрямів підвищення його ефективності в контексті змін до Конституції України 2016 р. та судової реформи 2017 р. обумовлюють актуальність теми даного дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дослідження виконано відповідно до п. 2 розділу 3 ст. 2 Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», затвердженої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015, п. 5.4 Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20 травня 2015 р. № 276/2015, п. 3.4 Стратегічного оборонного бюлетеня України, введеного в дію Указом Президента України від 6 червня 2016 р. № 240/2016, п. 2 розділу 8 Концепції цільової науково-технічної програми НАН України «Дослідження і розробки з проблем підвищення обороноздатності і безпеки держави» на 2015–2017 рр., затвердженої постановою Президії НАН України від 25 лютого 2015 р. № 51, п. 11 розділу 2 Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., схваленої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 03 березня 2016 р. Дисертаційне дослідження виконано на кафедрі фінансів і права Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка у межах науково-дослідної роботи «Розробка програмного модуля ведення юридичного супроводу

договірної роботи у Збройних Силах України», шифр: «Правочин» (номер державної реєстрації 010U002025).

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні адміністративно-правових аспектів представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, аналізі особливостей існуючого механізму його адміністративно-правового забезпечення з урахуванням теоретичних праць, чинного адміністративного законодавства, зарубіжного досвіду, а також у розробленні пропозицій щодо підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення.

Для досягнення зазначеної мети необхідно вирішити наступні завдання:

- здійснити історико-правовий аналіз розвитку представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях та виділити його особливості;

- з'ясувати сутність представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях та місце в ньому адміністративно-правових норм;

- класифікувати та охарактеризувати види представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях;

- з'ясувати сутність механізму адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, виділити його елементи;

- охарактеризувати суб'єктів реалізації функції представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях;

- розкрити особливості форм, методів та принципів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях;

- виокремити види правовідносин, які виникають у зв'язку з реалізацією представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях;

- охарактеризувати зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення представництва збройних сил в судових інстанціях;

- запропонувати шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини, що виникають у сфері адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях.

Предмет дослідження – адміністративно-правові аспекти представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях.

Методи дослідження. Для здійснення дисертаційного дослідження було застосовано систему методів наукового пізнання, як загальнонаукових, так і спеціально-юридичних. Застосування діалектичного методу дозволило охарактеризувати інститут представництва в судових інстанціях у його розвитку, а також виявити у ньому відповідні недоліки та суперечності з метою подальшого його удосконалення (підрозділи 1.1 та 3.2). Методи абстрагування, моделювання та синтезу сприяли виділенню найважливіших сутнісних рис досліджуваних у праці понять, а також використовувались при розробленні шляхів підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення

представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях (підрозділи 1.2; 2.1; 2.3; 3.2). За допомогою методів аналогії та порівняння можливим стало дослідження зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення представництва збройних сил в судових інстанціях (підрозділ 3.1). Застосування методу аналізу надало змогу здійснити класифікацію видів представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях, видів правовідносин, які виникають з приводу реалізації наведеної функції (підрозділи 1.3; 2.4). Обґрунтуванню шляхів підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях сприяло застосування у дослідженні статистичного методу та методу кількісного й якісного аналізу судових справ за участю Збройних Сил України та Міністерства оборони України, їхнього розподілу за предметом спору, аналіз результатів їхнього розгляду тощо (підрозділ 3.2).

Свого застосування також дістали й спеціально-юридичні методи, зокрема, формально-юридичний використано при розробленні та вивченні термінологічного апарату досліджуваної проблематики (підрозділ 2.2), а також при з'ясуванні місця адміністративно-правових норм у правовому регулюванні представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях (підрозділ 1.2). За допомогою історико-правового методу досліджено розвиток представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях (підрозділ 1.1). Порівняльно-правовий метод було застосовано при виокремленні характерних рис зарубіжного досвіду судового представництва збройних сил (підрозділ 3.1).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших наукових досліджень, в якому комплексно проаналізовано адміністративно-правові аспекти представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях, функціонування адміністративно-правового механізму його забезпечення та сформульовано пропозиції щодо удосконалення адміністративно-правових актів у досліджуваній сфері. У результаті проведеної роботи сформульовано нові наукові положення та висновки, які запропоновано здобувачем особисто. Основні з них такі:

уперше:

– запропоновано до елементів механізму адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях відносити: 1) статичний елемент – норми адміністративного та адміністративно-процесуального права; 2) динамічний елемент: а) адміністративно-правові відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях; б) форми організації діяльності з представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях; в) суб'єкти реалізації функції представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях; 3) ціннісний елемент – правова свідомість та правова культура суб'єктів реалізації адміністративно-правових норм щодо забезпечення судового представництва Міністерства оборони України, що включає основні методи та принципи організації їх діяльності;

– здійснено класифікацію суб'єктів реалізації функції представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях за такими критеріями: 1) кількісним показником: а) індивідуальні; б) колективні; 2) за наявністю владно-розпорядчих повноважень: а) суб'єкти реалізації функції представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, до компетенції яких входить видання актів застосування права та владних приписів; б) суб'єкти реалізації функції представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, які не володіють владно-розпорядчими повноваженнями; 3) за ознакою обов'язковості залучення таких суб'єктів до участі у процесі реалізації функції представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях: 1) обов'язкові суб'єкти; 2) факультативні суб'єкти;

– проведено систематизацію правовідносин, які виникають у зв'язку з реалізацією представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях за змістом повноважень, що реалізуються у таких правовідносинах: а) основні правовідносини; б) похідні правовідносини;

удосконалено:

– обґрунтування позиції, відповідно до якої представництво Міністерства оборони України в судових інстанціях: 1) є окремим комплексним правовим інститутом, що включає в себе норми різних галузей матеріального та процесуального права; 2) є комплексом взаємоузгоджених дій суб'єктів реалізації функції судового представництва щодо узгодження позиції, підготовки процесуальних документів, безпосередньої участі у розгляді судових справ; 3) характеризується перевагою адміністративно-правових норм та методів регулювання окресленої вище сукупності дій; 4) ціллю представництва в судових інстанціях, насамперед, є захист інтересів держави в особі Міністерства оборони України та Збройних Сил України; 5) характеризується закріпленням обов'язку для посадових осіб Міністерства оборони України та Збройних Сил України щодо вжиття усіх можливих заходів для найповнішого відстоювання інтересів держави;

– класифікацію видів представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, а саме: 1) штатне представництво: а) статутне представництво; б) функціональне представництво; 2) не штатне: а) представництво за договором (представництво адвокатом); б) публічне судове представництво (представництво органами прокуратури); в) представництво інтересів Міністерства оборони України за довіреністю іншими особами, які не входять до їх штату. Обґрунтовано необхідність внесення змін до Законів України «Про запобігання корупції» і «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» у разі набуття чинності Законом України № 2147-VIII «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» для забезпечення стабільного функціонування системи судового представництва Міністерства оборони України в умовах перехідного періоду;

– періодизацію історико-правового розвитку представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, яка включає п'ять етапів;

дістали подальшого розвитку:

– підходи до спеціальних принципів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, до яких віднесено: 1) принцип максимального забезпечення захисту і відновлення порушених прав та законних інтересів Міністерства оборони України; 2) ефективності, раціональності та оптимальності; 3) професійної компетентності; 4) забезпечення дотримання та відстоювання єдиної позиції Міністерства оборони України і Збройних Сил України у судових справах за їх участю;

– визначення поняття «форми організації діяльності з представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях» як сукупність зовнішньо виражених вольових дій суб'єктів реалізації функції судового представництва, які здійснені у межах наданих їм законодавством повноважень та в рамках режиму законності, що спрямовані на забезпечення належного відстоювання інтересів Міністерства оборони України, їх офіційної позиції під час розгляду судових справ, учасниками яких виступають Міністерства оборони України, Збройних Сил України чи їх структурні підрозділи;

– підходи до удосконалення методів адміністративно-правового забезпечення здійснення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, зокрема, шляхом збільшення ролі диспозитивного методу правового регулювання, який проявлятиметься у: 1) забезпеченні можливості для договірного регулювання правовідносин щодо здійснення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях (з адвокатами під час укладення з ними договорів про надання правової допомоги); 2) укладення адміністративних договорів щодо співробітництва, щодо обміну інформацією та координації у сфері забезпечення судового представництва та захисту інтересів держави у особі Міністерства оборони України у рамках співпраці структур Збройних Сил України з органами прокуратури;

– пропозиції щодо удосконалення національного законодавства у сфері адміністративно-правового забезпечення здійснення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, отримані в результаті проведеного в дисертації дослідження, можуть бути використані:

– у науково-дослідній роботі – для подальших загальних і спеціальних наукових досліджень адміністративно-правових аспектів представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях (довідка про впровадження Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка);

– у правотворчості – у процесі розроблення й удосконалення національного законодавства, його гармонізації з міжнародно-правовими нормами, що регулюють механізм адміністративно-правового забезпечення організації представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях (довідка про впровадження Юридичного департаменту Міністерства оборони України);

– у правозастосуванні – керівниками структурних підрозділів Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, командирами (начальниками, керівниками) військових частин, установ, організацій, підприємств та працівниками юридичної служби під час організації діяльності щодо представництва інтересів оборонного відомства в судових інстанціях, а також у ході розроблення напрямів удосконалення адміністративно-правового забезпечення судового представництва інтересів Міністерства оборони України, видання керівниками структур Збройних Сил України наказів та затвердження положень та інструкцій, розробленні способів, форм та методів взаємодії з іншими органами державної влади, структурами громадянського суспільства (довідки про впровадження відділу правового забезпечення Генерального штабу Збройних Сил України; Юридичного департаменту Міністерства оборони України);

– у навчальному процесі – при викладанні дисциплін «Адміністративне право», «Актуальні проблеми правового забезпечення діяльності військ (сил)», «Правова робота в Збройних Силах України» у вищих військових навчальних закладах юридичного профілю, підготовки науково-методичних матеріалів із зазначених дисциплін (акт впровадження у навчальний процес Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

Апробація результатів дисертації. Підсумки розроблення проблеми в цілому, окремі її аспекти, одержані узагальнення і висновки було оприлюднено здобувачем на: Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Актуальні завдання гуманітарного, фінансово-економічного, правового, матеріально-технічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України» (м. Київ, 2014 р.); X Міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів «Військова освіта і наука: сьогодення і майбутнє» (м. Київ, 2014 р.); XI Міжнародній науково-практичній конференції «Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє» (м. Київ, 2015 р.); XII Міжнародній науковій конференції студентів та молодих вчених «Від громадського суспільства до правової держави» (м. Харків, 2016 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства» (м. Харків, 2016 р.).

Публікації. Результати дисертаційного дослідження опубліковані у 11 наукових працях, з яких 2 статті у наукових фахових виданнях України, 3 статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних баз даних, стаття у науковому виданні іншої держави та 5 тез наукових доповідей.

Структура та обсяг дисертації зумовлена метою й завданнями дослідження та складається з анотацій, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 235 сторінок. Список використаних джерел складається з 185 найменувань.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дослідження, її зв'язок з науковими планами та програмами, визначено мету і завдання, об'єкт і предмет, методи дослідження, сформульовано наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо апробації результатів дослідження, публікацій, структури й обсягу роботи.

Розділ 1 **«Теоретико-методологічні аспекти представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях»** містить три підрозділи.

У підрозділі 1.1. *«Історико-правовий аналіз розвитку представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях»* з'ясовано, що проведення історико-правового аналізу розвитку представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях буде об'єктивним лише за умови дослідження його у контексті висвітлення трьох аспектів: 1) історико-правового аналізу розвитку Збройних Сил України як інституції; 2) історико-правового аналізу основних етапів виникнення та розвитку інституту судового (процесуального представництва); 3) історико-правового аналізу зародження та розвитку юридичної служби Міністерства оборони України та Збройних Сил України та здійснення нею судового представництва їх інтересів. У зв'язку з цим здійснено аналіз розвитку представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях у контексті наведених аспектів.

Відзначено, що інститут представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях сформувався як інститут судового представництва, насамперед, публічних інтересів держави Україна та її політики щодо національної безпеки та оборони в особі Збройних Сил України та Міністерства оборони України, а також їх структурних підрозділів та виділено наступні історичні етапи його розвитку: I) 1991–1992 рр. – закладення передумов для подальшого розвитку юридичної служби у структурі Збройних Сил України; II) 1992–2004 рр. – етап зародження представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях та прийняття першого Положення про юридичну службу Міністерства оборони України; III) 2004–2007 рр. – перегляд підходів щодо здійснення судового представництва у зв'язку з розмежуванням функцій та завдань між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України; IV) 2007–2014 рр. – початок зазначеного етапу ознаменувався прийняттям Інструкції з організації представництва інтересів Міністерства оборони України, органів військового управління, армійських корпусів, повітряних командувань, об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України під час розгляду справ судами загальної юрисдикції у 2007 р., за допомогою якої детально врегульовано порядок здійснення судового представництва; V) 2014 р. – теперішній час – етап удосконалення нормативно-правового регулювання здійснення судового представництва Міністерства оборони України та створення передумов переходу до наступного етапу, який започатковано Законами України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII і «Про внесення змін до

Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року № 2147-VIII (у разі набуття останнім чинності). Зокрема, прийнято наказ Міністерства оборони України «Питання юридичної служби Міністерства оборони України» від 16.05.2016 року № 259, яким затверджено Положення про Юридичний департамент Міністерства оборони України, Положення про юридичну службу Міністерства оборони України, Положення про територіальний юридичний підрозділ (управління, відділ) та Інструкцію з організації проведення перевірок стану правової роботи, удосконалено правове регулювання здійснення судового представництва Збройних Сил України шляхом затвердження наказом Міністерства оборони України від 30.12.2016 року Інструкції про організацію претензійної та позовної роботи, представництва інтересів в судах і виконання рішень судів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України.

У підрозділі 1.2. *«Сутність представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях та місце в ньому адміністративно-правових норм»* відзначено, що діяльність Збройних Сил України безпосередньо пов'язана з захистом інтересів держави, а тому і судове представництво Міністерства оборони України та Збройних Сил України повинне здійснюватися із урахуванням, насамперед, державних інтересів у сфері оборони. Запропоновано розглядати поняття представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях у двох значеннях: як сукупність правовідносин та як відповідний правовий інститут, який регулює зазначені правовідносини, а також у широкому та вузькому розумінні. Судове представництво Міністерства оборони України розглянуто як міжгалузевий правовий інститут, який включає в себе норми господарського та цивільного процесуального права, які містяться у Господарському процесуальному кодексі України, Цивільному процесуальному кодексі України, норми, що регулюють процедуру здійснення адміністративного судочинства, які містяться в Кодексі адміністративного судочинства України, а також і відповідні норми цивільного та адміністративного права, який регулює правовідносини з приводу представництва та захисту інтересів держави, Міністерства оборони України та Збройних Сил України і вчинення у зв'язку з таким захистом належних процесуальних дій уповноваженим представником під час розгляду судових справ.

Запропоновано визначення сутності представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях в усіх наведених аспектах, виділено його правові ознаки.

Характеризуючи місце адміністративно-правових норм у правовому регулюванні представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях виділено такі сфери їх застосування: 1) адміністративно-правові норми та 2) адміністративно-процесуальні норми.

У підрозділі 1.3. *«Види представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України у судових інстанціях»* запропоновано класифікацію видів вказаного представництва. Відзначено, що великий вплив на виокремлення

видів судового представництва має предметна підсудність кожної конкретної судової справи, до участі у якій залучено Міністерство оборони України та Збройні Сили України, адже на сьогодні процесуальне законодавство різних галузей виробило свої особливі підходи до розуміння тих категорій осіб, які можуть бути представниками державного органу або юридичної особи у процесі. Акцентовано увагу на відмінностях у правовому регулюванні видів судового представництва у Кодексі адміністративного судочинства України, Господарському процесуальному кодексі України і Цивільному процесуальному кодексі України. Зокрема, за змістом ст. ст. 48, 56, 57 Кодексу адміністративного судочинства України законний представник може представляти інтереси не лише фізичних осіб (як це наприклад врегульовано у ст. 39 Цивільно процесуального кодексу України), а й юридичних осіб, державних органів, підприємств, установ та організацій.

За ознакою професійності запропоновано розрізняти професійне та функціональне представництво в судових інстанціях. За такою ознакою з огляду на норми Законів України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII і «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року № 2147-VIII (у разі набуття останнім чинності) до видів професійного представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях віднесено лише судове представництво їх інтересів адвокатом. Акцентовано увагу, що визначені вище законодавчі новели сприятимуть збереженню функціонального представництва лише для керівників структурних підрозділів Міністерства оборони України (начальників, командирів, керівників окремих структурних підрозділів Збройних Сил України). Окремо виділено різновид публічного представництва прокурором інтересів держави в особі Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Зокрема, відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII, за органами прокуратури все ж збережено функцію представництва інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом.

Розділ 2 «Механізм адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях» складається із чотирьох підрозділів.

У підрозділі 2.1. «Сутність та елементи механізму адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях» уточнено понятійно-категоріальний апарат досліджуваної проблематики. Зокрема, відзначено, що механізм адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях характеризується наступними рисами: 1) є упорядкованою сукупністю адміністративно-правових засобів; 2) поєднує в собі як статичну складову – норми адміністративного та адміністративно-процесуального права, так і динамічну складову, яка детермінує реалізацію означених норм; 3) містить

ціннісну складову – елемент, що відображає принципи та основоположні моральні та етичні установки, яких зобов'язані дотримуватися суб'єкти адміністративного права під час реалізації адміністративно-правових норм; 4) за його допомогою здійснюється упорядкування правовідносин, які складаються під час розгляду судових справ, учасником у яких виступають Міністерство оборони України та Збройні Сили України або їх структурні підрозділи; 5) метою функціонування механізму адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях є забезпечення упорядкованості суспільних відносин щодо відстоювання інтересів держави, а також позиції Збройних Сил України у сфері національної безпеки та оборони, організовуючи їх у відповідності до завдань держави та суспільства.

Запропоновано авторське визначення поняття «механізм адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях» та детально досліджено його елементи, а саме: 1) статичний елемент; 2) динамічний елемент; 3) ціннісний елемент.

У підрозділі 2.2. *«Суб'єкти реалізації функції представництва Міністерства оборони України і Збройних Сил України у судових інстанціях»* відзначено, що відносити до суб'єктів реалізації функції представництва інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях слід лише тих осіб, які безпосередньо на підставі довіреності чи статуту представляють їх інтереси чи інтереси їх структурних підрозділів у судах, є некоректним, оскільки це призводить до надто вузького розуміння досліджуваної проблематики.

Надано визначення поняття «суб'єкт реалізації функції представництва інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях», наведено систему зазначених суб'єктів та здійснено їхню класифікація. Серед суб'єктів реалізації функції судового представництва виділено як фізичних осіб (керівників структурних підрозділів Збройних Сил України, військової частини тощо, юрисконсультів, інших службових осіб Збройних Сил України), так і юридичних осіб (військову частину, Міністерство оборони України в цілому, Генеральний штаб Збройних Сил України в цілому, військові підприємства, установи, організації тощо). Також серед суб'єктів реалізації функції представництва інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях досліджено умовно іменовані «колективні суб'єкти» реалізації такої функції, що не є юридичними особами, проте за своєю природою є сукупністю відповідних фізичних осіб, об'єднаних спільною функцією та компетенцією. Наприклад, це відповідальний структурний підрозділ, юридичний відділ, юридичний департамент, режимно-секретний підрозділ структурного підрозділу Міністерства оборони України тощо. Досліджено функції та компетенція зазначених суб'єктів у сфері реалізації представництва в судових інстанціях.

У підрозділі 2.3. *«Форми, методи та принципи організації діяльності з представництва Міністерства оборони України і Збройних Сил України у судових інстанціях»* на основі аналізу положень наукової доктрини та,

враховуючи особливості організації та діяльності Міністерства оборони України та Збройних Сил України, виділено форми, методи та принципи організації діяльності означеного судового представництва. Зокрема, детально вивчено правові (нормотворча, правозастосовна, безпосередня участь уповноважених представників у судових засіданнях у розгляді цивільних, господарських та адміністративних справ, здійснення інших юридично значущих дій) і організаційні (ведення журналів реєстрації, обліку справ, які потребують особливої уваги та судових реєстрів справ, подання звітності, проведення нарад, інструктажів) форми організації діяльності представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях.

Запропоновано визначення поняття методів та принципів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях, та охарактеризовано їх систему. Відзначено, що особливостями методів організації діяльності з означеного виду представництва є те, що: 1) вони реалізуються в процесі здійснення державно-владних повноважень; 2) їх застосування здійснюється суб'єктами реалізації функції представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях в межах своєї компетенції; 3) у методах завжди знаходить своє відображення керівна воля держави та публічний інтерес; 4) характеризуються внутрішньо організаційною сферою застосування, тобто поширюються на суб'єктів реалізації функції представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях та використовуються в їх структурі під час організації ними своєї діяльності у досліджуваній сфері.

Серед принципів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях виділено і проаналізовано загальні (верховенства права, законності, гласності, колегіальності тощо) та спеціальні (професійної компетентності, раціональності, максимального забезпечення захисту і відновлення порушених прав та законних інтересів) принципи.

У підрозділі 2.4. *«Види правовідносин, які виникають у зв'язку з реалізацією представництва Міністерства оборони України і Збройних Сил України у судових інстанціях»* проведено класифікацію та аналіз правовідносин, які складаються у зв'язку з реалізацією судового представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України. Відзначено, що у зв'язку з реалізацією представництва їх інтересів в судових інстанціях у широкому розумінні складаються наступні види правовідносин; 1) правовідносини, що врегульовані нормами процесуального права (господарські процесуальні, цивільні процесуальні, адміністративно-процесуальні правовідносини) – це правовідносини, які виникають між судом та уповноваженими представниками Міністерства оборони України та Збройних Сил України (як учасників процесу) щодо безпосередньої участі уповноваженого представника у розгляді судових справ, до участі у яких залучені вони або їх структурні підрозділи з приводу здійснення правосуддя у господарських, цивільних, адміністративних справах; 2) правовідносини, що виникають в структурі Міністерства оборони України та

Збройних Сил України з приводу реалізації функції представництва в судових інстанціях. Такі правовідносини у переважній більшості регулюються нормами адміністративного права.

Запропоновано за характером взаємовідносин між суб'єктами реалізації функції представництва в судових інстанціях серед видів правовідносин, які виникають у зв'язку зі здійсненням судового представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України виділяти правовідносини щодо управління, правовідносини щодо координації, правовідносини щодо реординації, а за змістом повноважень, що реалізуються у правовідносинах щодо судового представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України – основні та похідні адміністративні правовідносини.

Розділ 3 «Напрями удосконалення адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1. *«Зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення представництва збройних сил у судових інстанціях»* досліджено особливості зарубіжного досвіду адміністративно-правового забезпечення судового представництва збройних сил таких країн як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Ізраїль та ін.

Виділено наступні особливості здійснення судового представництва збройних сил Сполучених Штатів Америки: 1) у структурі збройних сил США також, як і в структурі Збройних Сил України, існує юридична служба, однією із функцій якої є забезпечення здійснення судового представництва їх інтересів; 2) юристи військового відомства наділені повноваженнями щодо створення правових норм, якими керуються американські військовослужбовці, а також беруть участь у діяльності військових судів; 3) визначальною особливістю організації роботи щодо забезпечення судового представництва у збройних силах США є її здійснення на професійній основі аторнеєм; 4) забезпечення судового представництва у збройних силах США за окремими категоріями справ у відповідних судах здійснюється судовими адвокатами, тобто безпосередньо тими особами, які здали кваліфікаційні іспити, потрапили до групи судових адвокатів; 5) існування механізму залучення до організації зазначеного процесу також і цивільних юристів та адвокатів, тобто тих осіб, які не входять до структури збройних сил США.

У підрозділі 3.2. *«Шляхи підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях»* наголошено на тому, що існуюча система та адміністративно-правовий механізм забезпечення представництва в судових інстанціях потребує модернізації, перегляду підходів та методів, а також внесення змін, насамперед, у контексті прийняття Законів України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII і «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року № 2147-VIII (у разі набуття останнім чинності).

Відзначено, що шляхи удосконалення адміністративно-правового забезпечення здійснення представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях полягають у пошуку нових способів, методів та засобів правового регулювання, запровадження великої кількості структурних та системних змін у організації судового представництва, пошуку нової оптимальної моделі побудови системи судового представництва, взаємодії суб'єктів, які реалізують функцію представництва в судових інстанціях, яка подекуди є абсолютно відмінною від традиційного розуміння адміністративно-правового механізму забезпечення діяльності державного органу та передбачає необхідність запровадження диспозитивних та договірних методів правового регулювання. Позитивним моментом таких змін є підвищення професійного рівня суб'єктів реалізації представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях. Виділено та проаналізовано основні напрями підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України в судових інстанціях та запропоновано низку змін до законодавчих та підзаконних правових актів у досліджуваній сфері.

ВИСНОВКИ

На основі теоретичного узагальнення та систематизації вивченого матеріалу по-новому вирішується наукове завдання, яке полягало у визначенні адміністративно-правових аспектів представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, аналізі особливостей існуючого механізму його адміністративно-правового забезпечення з урахуванням теоретичних праць, чинного адміністративного законодавства, зарубіжного досвіду, а також у розробленні пропозицій щодо підвищення ефективності адміністративно-правового забезпечення. У результаті проведеного дослідження сформульовано теоретичні висновки, пропозиції та практичні рекомендації.

1. Дослідження генези представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях дозволяє виділити наступні історико-правові етапи його розвитку: I) 1991–1992 рр. – нетривалий етап після здобуття Україною незалежності та до формування власних Збройних Сил. Він характеризується закладенням передумов для подальшого розвитку юридичної служби у структурі Збройних Сил України; II) 1992–2004 рр. – етап зародження судового представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України та прийняття першого Положення про юридичну службу Міністерства оборони України, яким визначено основні положення судового представництва; III) 2004–2007 рр. – перегляд підходів щодо здійснення судового представництва у зв'язку з розмежуванням функцій та завдань між Міністерством оборони України та Генеральним штабом Збройних Сил України, відповідних структурних підрозділів цих органів військового управління; IV) 2007–2014 рр. – початок зазначеного етапу ознаменувався прийняттям Інструкції з організації представництва інтересів Міністерства оборони України, органів військового управління, армійських корпусів, повітряних командувань,

об'єднань, з'єднань, військових частин, військових навчальних закладів, установ та організацій Збройних Сил України під час розгляду справ судами загальної юрисдикції у 2007 р., за допомогою якої детально врегульовано порядок здійснення судового представництва; V) 2014 р. – теперішній час – етап удосконалення нормативно-правового регулювання здійснення судового представництва Міністерства оборони України та створення передумов переходу до наступного етапу, який започатковано Законами України «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)» від 02.06.2016 року № 1401-VIII і «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 03.10.2017 року № 2147-VIII (у разі набуття останнім чинності).

2. Представництво Міністерства оборони України у судових інстанціях – це упорядкована нормативно-правовими актами діяльність, що спрямована на захист прав та інтересів Міністерства оборони України, Збройних Сил України та їх структурних підрозділів уповноваженими представниками, які наділено правом безпосереднього вчинення належних процесуальних дій та які є сторонами в судовому провадженні. Представництво Міністерства оборони України у судових інстанціях у вузькому розумінні включає в себе сукупність правовідносин, які складаються під час розгляду судових справ (адміністративних, цивільних, господарських тощо), стороною у яких виступають Міністерство оборони України, Збройні Сили України або їх структурні підрозділи, з приводу вчинення їх уповноваженими представниками належних процесуальних дій, спрямованих на відстоювання інтересів держави, а також позиції Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України у сфері національної безпеки та оборони, захисту інших (в тому числі, цивільно- та господарсько-правових) інтересів Збройних Сил України та їх структурних підрозділів. У широкому розумінні зміст поняття представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях включає, крім того, сукупність правовідносин, які передують безпосередньому вчиненню процесуальних дій у судових інстанціях: оформлення довіреності, наділення представника належним обсягом процесуальних прав, узгодження позиції між структурним підрозділом Збройних Сил України, Генеральним штабом Збройних Сил України, Міністерства оборони України та представником, чіткого визначення кола інтересів, які необхідно захистити, а також обсягу прав та свобод, які підлягають захисту, підготовка процесуальних документів.

До сфер застосування адміністративно-правових норм у правовому регулюванні представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях віднесено: а) адміністративно-правові норми, які регулюють внутрішні відносини щодо судового представництва; б) адміністративно-процесуальні правові норми, які регулюють порядок судового провадження. Також відзначено, що для підвищеного рівня та якості захисту державних інтересів, що являє собою прояв публічного інтересу у судових справах щодо представництва Міністерства оборони України, наявність елемента саме владно-управлінських відносин у таких справах дає підстави стверджувати про значну

роль адміністративно-правових норм та методів у правовому регулюванні представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях.

3. Виділено наступні види представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях: 1) штатне представництво: а) статутне (представництво Міністерства оборони України та Збройних Сил України посадовими особами, що діють у межах повноважень, наданих їм законом, статутом чи положенням, а зокрема, це представництво Міністерства оборони України Міністром оборони України; Генерального штабу Збройних Сил України начальником Генерального штабу; структурних підрозділів, військових частин, установ, організацій, підприємств – командирами, керівниками, начальниками таких частин, установ та підприємств відповідно до їх статутних повноважень); б) функціональне (представництво Міністерства оборони України та Збройних Сил України за довіреністю посадовими особами юридичних служб чи іншими посадовими особами Збройних Сил України); 2) не штатне: а) представництво за договором (представництво інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України адвокатом, який надає правову допомогу на підставі договору); б) публічне судове представництво (представництво інтересів держави у особі Міністерства оборони України та Збройних Сил України органами прокуратури); в) представництво Міністерства оборони України та Збройних Сил України за довіреністю іншими особами, які не входять до їх штату.

За ознакою професійності запропоновано розрізняти професійне (судове представництво адвокатом), яке буде здійснюватися уповноваженим структурним підрозділом Міністерства оборони України та функціональне судове представництво (усі інші види судового представництва) Міністерства оборони України.

4. Під механізмом адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях слід розуміти упорядковану сукупність адміністративно-правових засобів, що включають в себе як нормативну (статичну) складову, так і складову щодо реалізації та застосування норм права, за допомогою яких здійснюється упорядкування правовідносин, які складаються під час розгляду судових справ, учасником у яких виступають Міністерства оборони України, Збройні Сили України або їх структурні підрозділи, з приводу вчинення уповноваженим представником Міністерства оборони України або Збройних Сил України належних процесуальних дій, спрямованих на відстоювання інтересів держави, а також позиції Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України у сфері національної безпеки та оборони, організовуючи їх у відповідності до завдань держави та суспільства.

До елементів механізму адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях віднесено: 1) статичний елемент – норми адміністративного та адміністративно-процесуального права; 2) динамічний елемент: а) суб'єкти реалізації функції судового представництва; б) адміністративно-правові відносини, які виникають у зв'язку з реалізацією судового представництва Міністерства оборони України; в) форми організації діяльності судового представництва Міністерства оборони

України та Збройних Сил України; 3) ціннісний елемент – правова свідомість та правова культура суб'єктів реалізації адміністративно-правових норм щодо забезпечення судового представництва Міністерства оборони України, а також основні методи та принципи організації їх діяльності.

5. До суб'єктів реалізації функції представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях віднесено нормативно визначені уповноважені представники структурних підрозділів Міністерства оборони України та Збройних Сил України та/або їх посадові особи, які наділені визначеним колом повноважень та обов'язків у сфері ведення правової роботи щодо забезпечення судового представництва, реалізуючи які, вони забезпечують захист інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України у судових інстанціях у справах, в яких вони виступають учасником процесу шляхом, зокрема, підготовки необхідних документів та матеріалів, участі у судових засіданнях, координації сумісних дій, видання довіреностей, оплати судового збору, загального керівництва та організації процесу судового представництва в цілому, тощо.

6. До форм організації діяльності з представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях віднесено правові та організаційні. Правові форми організації діяльності з представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях – це такі зовнішньо виражені вольові дії суб'єктів реалізації функції судового представництва Міністерства оборони України, які здійснюються у межах наданих їм законодавством повноважень та в рамках режиму законності, що спрямовані на забезпечення захисту інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України, і завжди виражаються у здійсненні безпосередніх операцій з нормами права (вивчення, узагальнення, дослідження, застосування тощо), а їх результати завжди закріплюються у процесуальних документах, що мають офіційний характер і встановлену законом форму, тягнуть за собою юридично значущі наслідки. Організаційні форми організації діяльності представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях – це такі дії суб'єктів реалізації функції судового представництва Міністерства оборони України, що не пов'язані із безпосереднім застосуванням чи реалізацією правових норм, не тягнуть за собою правові наслідки та не закріплюються у документальній формі за необхідними реквізитами та не носять владно-розпорядчого характеру.

7. До загальних принципів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях віднесено наступні: 1) верховенства права, законності та гуманності, поваги до людини, її конституційних прав і свобод; 2) гласності, відкритості для демократичного цивільного контролю; 3) поєднання єдиноначальності і колегіального розроблення найбільш важливих рішень (позицій); 4) вірності особи, уповноваженій на представництво в суді, конституційному обов'язку та військовій присязі; 5) збереження та нерозголошення відомостей, що містять державну таємницю; 6) виховання у осіб, що уповноважені захищати інтереси в судах якостей, що засновані на патріотичних, бойових традиціях Українського народу та обов'язкового дотримання ними законодавства і військової дисципліни.

До спеціальних принципів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях віднесено наступні: 1) максимального забезпечення захисту прав та законних інтересів Збройних Сил України та оперативного й скоординованого відновлення їх у разі порушення; 2) ефективності, раціональності та оптимальності; 3) професійної компетентності; 4) забезпечення дотримання та відстоювання єдиної правової позиції Міністерства оборони України та Збройних Сил України у судових справах.

8. До методів організації діяльності з представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях віднесено сукупність закріплених у нормах адміністративного та адміністративно-процесуального права прийомів та засобів організації суб'єктами реалізації функції судового представництва своєї діяльності щодо його здійснення, з метою забезпечення максимально ефективного досягнення завдань такого представництва, відстоювання інтересів держави та інших публічних інтересів в особі Міністерства оборони України та Збройних Сил України.

9. Серед правовідносин, які виникають у зв'язку з реалізацією представництва Міністерства оборони України у судових інстанціях, запропоновано виділяти: 1) за характером взаємовідносин між суб'єктами реалізації функції судового представництва: правовідносини щодо управління, правовідносини щодо координації, правовідносини щодо реординації; 2) за змістом повноважень, що реалізуються у таких правовідносинах: а) основні (правовідносини, які складаються між суб'єктами реалізації функції судового представництва щодо оформлення правової позиції Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України, підготування процесуальних документів для подання в суд, вирішення питань щодо оскарження судових рішень, а також між зазначеними суб'єктами і судовими органами з приводу доведення та відстоювання офіційної позиції Міністерства оборони України та Генерального штабу Збройних Сил України); б) похідні (правовідносини, які виникають та складаються між суб'єктами реалізації функції судового представництва Міністерства оборони України та Збройних Сил України щодо забезпечення існування першого виду правовідносин та їх належного рівня (правовідносини щодо звітування, зберігання судових справ та матеріалів, ведення їхнього обліку та реєстрації, правовідносини щодо забезпечення транспортування уповноваженого представника до судового органу, щодо оплати судового збору та інші подібні правовідносини).

10. На підставі аналізу міжнародного досвіду – Великої Британії, Ізраїлю та ін. з'ясовано: а) у збройних силах кожної із наведених країн сформована окрема юридична служба, яка функціонує незалежно, має окремі повноваження на представництво в судах та наділена чітко визначеними широкими повноваженнями в сферах правотворчості та правозастосування; б) професійність – є обов'язковою характеристикою посадових осіб юридичних служб збройних сил та полягає у тому, що у структурі юридичних служб працюють адвокати (аторнеї), які здобули відповідний стаж у галузі права та мають право здійснювати відповідний вид діяльності; в) наділення посадових

осіб юридичних служб збройних сил повноваженнями щодо правотворчості, а саме – розроблення основоположних законодавчих актів у сфері військового права (військових статутів, наказів, затвердження правил поведінки військовослужбовців, допомога у створенні актів військового права керівникам та командирам збройних сил); г) є наявність структурних підрозділів та служб у юридичних відділах, які надають юридичну допомогу, щодо захисту прав військовослужбовців у всіх категоріях судових справ та які є сторонами по справі (на відміну від Збройних Сил України, де здійснюється юридичний супровід лише Збройних Сил та їхніх підрозділів, а не військовослужбовців особисто); д) проведення посадовими особами юридичних служб збройних сил Великої Британії та Ізраїлю навчань та просвітницької роботи серед військовослужбовців, щодо їх дій в судах в разі захисту своїх порушених прав.

11. На основі проведеного аналізу, з метою удосконалення організації представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях, для усунення колізій та прогалин у нормативно-правових актах, пропонується:

– внесення змін до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» від 05.07.2012 року № 5076-VI, зокрема, у частині 1 статті 7 слід виключити пункт 2 щодо несумісності адвокатської діяльності з військовою службою. Статтю 6 Закону доповнити частиною 2, виклавши її в наступній редакції: «Правовідносини, які регулюють діяльність спеціалізованих адвокатів військових формувань, здійснюються на засадах, визначених цим законом та з урахуванням додаткових спеціалізованих кваліфікаційних вимог, визначених Законом України «Про військову адвокатську діяльність»;

– прийняття Закону України «Про військову адвокатську діяльність», який має визначити правовий статус адвокатів у військових формуваннях та врегулювати правовідносини щодо їх діяльності з урахуванням додаткових спеціалізованих кваліфікаційних вимог;

– внесення змін до ч. 1 ст. 25 Закону України «Про запобігання корупції», п. 1 якої слід після слів «викладацької», доповнити словами наступного змісту: «адвокатської (за винятком осіб, перелічених у п. п. г, д, е, з ч. 1 ст. 3 цього Закону, якщо це пов'язано з виконанням їх посадових обов'язків)» (і далі за текстом);

– внесення змін до частини 6 статті 100 Розділу 3 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24.03.1999 року № 548-XIV, яку слід викласти в наступній редакції: «за дорученням командира полку та інших уповноважених органами військового управління осіб представляти інтереси полку та Міністерства оборони України в судових інстанціях та інших органах, відповідно до свідоцтва про право на зайняття адвокатською діяльністю й посвідчення адвоката України»;

– внесення змін до підзаконних нормативно-правових актів, а саме: до наказу Міністерства оборони України № 259 від 16.05.2016 року «Питання юридичної служби Міністерства оборони України», в якому слід визначити, що у складі Юридичного Департаменту Міністерства оборони України створюється структурний підрозділ – Управління військової адвокатури, закріпити

повноваження та організаційну структуру вказаного підрозділу, права і обов'язки його керівника, військових адвокатів, підпорядкувавши йому посадових осіб, які зазначені в ст. ст. 99, 100 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України, затвердженого Законом України «Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України» від 24.03.1999 року № 548-XIV, в частині здійснення представництва інтересів полку та Міністерства оборони України в судових інстанціях; а також до наказу Міністерства оборони України № 744 від 30.12.2016 року «Про організацію претензійної та позовної роботи, представництва інтересів в судах і виконання рішень судів у Міністерстві оборони України та Збройних Силах України», визначивши в ньому порядок організації судового представництва Управління військової адвокатури з урахуванням повноважень і обов'язків його керівника та військових адвокатів;

– прийняття підзаконних нормативно-правових актів, які будуть врегульовувати наступні питання: а) професійна перепідготовка військових юристів для здійснення військової адвокатської діяльності за державним замовленням; б) залучення адвокатів для здійснення судового представництва інтересів Міністерства оборони України та Збройних Сил України на платній основі в перехідний період; в) порядок взаємодії Збройних Сил України з органами прокуратури щодо захисту їх інтересів в судових інстанціях.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України:

1. Топольницький В. В. Деякі аспекти представництва органів державної влади в судових інстанціях. Порівняльно-аналітичне право. 2016. № 3. Режим доступу до статті: http://www.pap.in.ua/3_2016/45.pdf.

2. Топольницький В. В. Сутність судового представництва у Збройних Силах України. Наше право. 2017. № 3. С. 89–94.

Статті у наукових фахових виданнях України, включених до міжнародних наукометричних ба даних:

3. Топольницький В. В. Поняття та реалізація захисту порушених майнових прав та інтересів військових організацій в Україні. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. Серія: Право та державне управління. 2014. № 1. С. 120–124.

4. Топольницький В. В. Здійснення представництва в адміністративному судочинстві з застосуванням засобів доказування. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки». 2015. Вип. 4. Т. 3. С. 11–15.

5. Топольницький В. В. Питання реалізації представництва Міністерства оборони України в судах після зміни до Конституції України (щодо правосуддя). Науковий вісник Міжнародного державного університету. Серія: Юриспруденція. 2016. Вип. 19. С. 53–58.

Стаття у науковому виданні іншої держави

6. Топольницький В. В. Особливості застосування строків звернення до суду при здійсненні представництва в адміністративному судочинстві. *Legea si Viata*. 2015. № 10. С. 82–86.

Тези наукових доповідей:

7. Топольницький В. В. Розмежування спорів під час представництва в судових інстанціях. Актуальні завдання гуманітарного, фінансово-економічного, правового, матеріально-технічного та лінгвістичного забезпечення підрозділів та частин Збройних Сил України: Всеукраїнська науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів, м. Київ, 25 квітня 2014 року: тези доповіді. К., 2014. С. 307.

8. Топольницький В. В. Військові частини, як суб'єкти адміністративних та цивільних правовідносин. Військова освіта і наука: сьогодення і майбутнє: X Міжнародна науково-практична конференція молодих вчених, ад'юнктів, слухачів, курсантів і студентів, м. Київ, 21 листопада 2014 року: тези доповіді. К., 2014. С. 299.

9. Топольницький В. В. Доказування правомірності рішення в адміністративному судочинстві. Військова освіта і наука: сьогодення та майбутнє: XI Міжнародна науково-практична конференція, м. Київ, 27 листопада 2015 року: тези доповіді. К., 2015. С. 321–322.

10. Топольницький В. В. Окремі питання представництва Міністерства оборони України в судах. Від громадського суспільства до правової держави: XII Міжнародна наукова конференція студентів та молодих вчених, м. Харків, 22 квітня 2016 року: тези доповіді. Х., 2016. С. 395–398.

11. Топольницький В. В. Проблеми представництва органів державної влади в судах. Шляхи вдосконалення нормативно-правової бази України як основи сталого розвитку суспільства: Міжнародна науково-практична конференція, м. Харків, 2–3 вересня 2016 року: тези доповіді. Х., 2016. С. 71–73.

АНОТАЦІЇ

Топольницький В. В. Адміністративно-правові аспекти представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Національний університет біоресурсів і природокористування України, Київ, 2017.

Дисертаційне дослідження присвячено вивченню адміністративно-правових аспектів представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях. Здійснено аналіз теоретико-методологічних засад представництва Міністерства оборони України і Збройних Сил України в судових інстанціях, його історико-правових витоків, з'ясовано сутність означеного виду судового представництва та визначено місце у ньому адміністративно-правових норм.

Досліджено механізм адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України і Збройних Сил України в судових інстанціях, охарактеризовано його елементи.

Досліджено зарубіжний досвід адміністративно-правового забезпечення представництва збройних сил у судових інстанціях. Здійснено аналіз сучасного стану адміністративно-правового забезпечення представництва Міністерства оборони України і Збройних Сил України в судових інстанціях відповідно до діючого законодавства та запропоновано шляхи підвищення його ефективності.

Ключові слова: Міністерство оборони України, Збройні Сили України, представництво у судових інстанціях, судове представництво, механізм адміністративно-правового забезпечення, функції судового представництва.

АННОТАЦІЯ

Топольницький В. В. Адміністративно-правові аспекти представництва Міністерства оборони України в судових інстанціях. – На правах рукопису.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.07 «Административное право и процесс; финансовое право; информационное право». Национальный университет биоресурсов и природопользования Украины, Киев, 2017.

Диссертационное исследование посвящено изучению административно-правовых основ представительства Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины в судебных инстанциях. Осуществлен анализ теоретико-методологических основ представительства Министерства обороны Украины в судебных инстанциях, его историко-правовых истоков, в результате чего стало возможным установить его сущность и определить в нем место, которое занимают административно-правовые нормы.

Впервые на научно-теоретическом уровне осуществлено обобщение понимания структуры механизма административно-правового обеспечения представительства Министерства обороны Украины в судебных инстанциях, к которому отнесено статический элемент (нормы административного права и источники административного права), динамический элемент (субъекты реализации административно-правовых норм по обеспечению судебного представительства Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины, административно-правовые отношения, акты реализации административно-правовых норм, акты применения административно-правовых норм, акты толкования административно-правовых норм, процедуры реализации административно-правовых норм) и ценностный элемент (правовое сознание и правовая культура, принципы деятельности субъектов реализации административно-правовых норм по обеспечению судебного представительства). Также приведен перечень субъектов реализации функции представительства Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины в судебных инстанциях и определена их компетенция.

В работе значительное внимание уделено не только анализу современного состояния административно-правового обеспечения организации представительства Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины в судебных инстанциях, но и поиску путей его дальнейшего совершенствования, в том числе и благодаря заимствованию зарубежного опыта. В частности, отмечена необходимость институционально-кадровых изменений, изменений и совершенствования методов административно-правового обеспечения представительства Министерства обороны Украины и Вооруженных Сил Украины в судебных инстанциях, а также реформирования нормативно-правового регулирования в указанной сфере.

Ключевые слова: Министерство обороны Украины, Вооруженные Силы Украины, представительство в судебных инстанциях, судебное представительство, механизм административно-правового обеспечения, функции судебного представительства.

ANNOTATION

Topolnitsky V. V. Administrative and legal basis of judicial representation in the Armed Forces of Ukraine. – The Manuscript.

Thesis for the scientific degree of Candidate of Juridical Sciences in specialty 12.00.07 Administrative Law and Process; Financial Law; Informative Law. National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv, 2017.

The dissertation research is devoted to the study of administrative and legal aspects of the representation of the Ministry of Defense of Ukraine in the courts. The analysis of the theoretical and methodological foundations of the representation of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine in the courts, its historical and legal sources, as a result of which it became possible to clarify the essence of this type of judicial representation and determine the administrative and legal norms therein.

The analysis of administrative and legal support for the implementation of the representation of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine in the courts in accordance with the current legislation. The foreign experience of administrative and legal support for the implementation of the mission of the Ministry of Defense of Ukraine and the Armed Forces of Ukraine in the courts has been explored and its own ways of increasing its effectiveness have been proposed.

Key words: Ministry of Defense of Ukraine, Armed Forces of Ukraine, representation in courts, judicial representation, mechanism of administrative and legal support, functions of judicial representation.